

4.8 Nestátní neziskové organizace

- desetina nestátních neziskových organizací České republiky sídlí v Jihomoravském kraji
- zpomalení tempa růstu počtu neziskových nestátních organizací, značný pokles počtu nadací

Za **neziskové organizace** jsou považovány institucionální jednotky založené (podle zákona nebo zvláštních předpisů) z dobročinných nebo charitativních důvodů nebo mají podporovat určitou skupinu osob v podnikání, v politice nebo v jiných oblastech společenského života (např. v oblasti výchovy nebo zdravotní a sociální péče). Nejsou zakládány s cílem dosahování zisku a finanční výnos z jejich činnosti se nesmí převádět subjektům, které je založily, řídí nebo kontrolují.

Nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) působí v různých oblastech, jmenujme například kulturu, ochranu památek, výzkum a vzdělávání, zdravotní péči a sociální služby, ochranu životního prostředí, ochranu lidských práv, komunitní rozvoj, práci s dětmi a mládeží, rekreaci, sport a tělovýchovu. Institut neziskových organizací není zákonem přesně vymezen, nejbližší vymezení neziskového sektoru je zákon č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu, ve kterém jsou považovány za subjekty, které nejsou založeny nebo zřízeny za účelem podnikání zejména zájmová sdružení právnických osob (pokud mají tato sdružení právní subjektivitu a nejsou zřízena za účelem výdělečné činnosti), občanská sdružení včetně odborových organizací, politické strany a politická hnutí, registrované církve a náboženské společnosti, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce, školské právnické osoby podle zvláštního právního předpisu, obce, organizační složky státu, kraje, příspěvkové organizace, státní fondy a subjekty, o nichž tak stanoví zvláštní zákon.

Před rokem 1989 byl neziskový sektor státní mocí systematicky potlačován. Po „sametové revoluci“ se začaly objevovat snahy o vytvoření prostoru pro vznik a rozvoj občanské společnosti. Prvním počinem bylo schválení zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů a zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností. Po roce 1989 se tedy počet NNO začal zvyšovat. V posledních letech se jejich nárůst zpomalil, což může signalizovat „nasyčení“ neziskového sektoru a obrácení pozornosti spíše na kvalitu poskytovaných služeb, tzn. profesionalizaci neziskových organizací, zlepšování finančního a technického zázemí, rozvoj členské základny apod. Jedná se o tendence, které se projevují nejen v České republice, ale obdobná situace probíhala i v nestátním neziskovém sektoru na území Jihomoravského kraje.

Rozhodujícími právními formami NNO v České republice jsou z hlediska jejich počtu a zaměření občanská sdružení a jejich organizační jednotky, nadace a nadační fondy, církevní právnické osoby zřizované církvemi a náboženskými společnostmi a obecně prospěšné společnosti.

Tab. 4.8.1 Nestátní neziskové organizace – vybrané právní formy

	2000	2001	2002	2003	2004	Změna v %		Podíl na ČR v %	
						2004/2000	průměrná roční	2000	2004
Nadace	303	294	149	152	147	-51,5	-16,5	15,2	9,5
Nadační fond	92	95	102	104	112	21,7	5,0	11,5	11,7
Obecně prospěšná společnost	103	111	121	129	143	38,8	8,5	15,6	13,4
Sdružení	4 448	4 761	5 112	5 046	5 311	19,4	4,5	10,6	9,9
Církevní organizace	446	497	510	519	522	17,0	4,0	8,5	10,5
Organizační jednotka sdružení	3 156	3 258	3 346	3 424	3 491	10,6	2,6	10,1	10,8

V roce 2000 začalo docházet k poklesu počtu **nadací** v souvislosti s účinností zákona č. 227/1977 Sb., o nadacích a nadačních fondech, který zpřísnil a zpřehlednil podmínky existence nadací. V průběhu posledních pěti let se jejich počet snížil téměř na polovinu, počet nadačních fondů se naopak mírně zvyšoval. V počtu nadací a nadačních fondů (259 v roce 2004) se Jihomoravský kraj při mezikrajském srovnání nacházel na druhém místě s podílem 10,3 % těchto subjektů, a to hned po Hlavním městě Praze, kde sídlilo v roce 2004 přes 40 % z celkového počtu 2,5 tisíc nadací a nadačních fondů v České republice. V roce 2000 bylo v Praze registrováno pouze 34 % z celorepublikového počtu téměř 2 tisíc nadací a 800 nadačních fondů.

Převážnou část NNO z hlediska právní formy tvoří **občanská sdružení** a jejich organizační jednotky (včetně odborových organizací). V Jihomoravském kraji jich byla v roce 2004 evidována více než desetina (8,8 tisíc) z celkového počtu 86 tisíc sdružení v republice, nejméně (5 %) jich bylo evidováno v kraji Karlovarském. V relativním počtu občanských sdružení nebyly zaznamenány velké rozdíly mezi jednotlivými kraji. Většina krajů měla v roce 2004 mezi 400 až 550 sdruženími na 100 tisíc obyvatel, pod touto hranicí se nacházel pouze kraj Moravskoslezský (přibližně 380), hranici překročil kraj Středočeský (přibližně 600). Výkyv byl

zaznamenán pouze v Praze, kde na 100 tisíc obyvatel připadlo 816 sdružení, což může být důsledkem soustředění sídel celorepublikových organizací do hlavního města.

Podle typu činnosti je velmi nesnadné nestátní neziskové organizace rozlišit. Český statistický úřad používá k přiřazení činnosti v registru ekonomických subjektů (dále jen RES) odvětvovou klasifikaci ekonomických činností (OKEČ), která však není pro oblast NNO vhodná.

4.8.2 Nestátní neziskové organizace - vybrané činnosti podle OKEČ v roce 2004

	Nadace	Nadační fond	Obecně prospěšná společnost	Sdružení	Církevní organizace	Organizační jednotka sdružení
Počet organizací celkem	147	112	143	5 311	522	3 491
v tom podle činnosti (v %)						
produkční	1,4	0,9	17,5	5,0	-	1,0
vzdělávání	6,1	18,7	29,4	0,3	-	0,1
zdravotní a sociální péče	12,2	13,4	10,5	0,3	1,0	0,1
činnosti odborových, profesních apod. členských organizací	73,5	59,8	30,0	57,4	98,8	83,1
kultura	5,4	3,6	10,5	1,1	0,2	0,1
sport a rekreace	1,4	3,6	2,1	35,9	-	15,6

Nejčastější činností sdružení a jejich organizačních jednotek byla podle evidence RES blíže nespecifikovaná „činnost ostatních členských organizací jinde nezařazených“, zahrnující činnosti různého charakteru, např. zahrádkářů, mysliveckých sdružení, sborů dobrovolných hasičů apod. V roce 2004 v RES Jihomoravského kraje bylo vedeno téměř 5 tisíc sdružení s touto činností, přibližně 40 % z uvedeného počtu jich sídlilo v Brně-městě, následoval okres Břeclav s podílem 11,5 %. Na pomyslném druhém místě se nachází sportovní činnosti, kterými se v Jihomoravském kraji zabývalo téměř 2,5 tisíc sdružení a jejich organizačních jednotek, z toho nejvíce v Brně-městě (35,7 %), naopak nejnižší podíl měl okres Břeclav - pouze 8,2 %.

Výše uvedená čísla však přesně neodrážejí stav a aktivitu nestátního neziskového sektoru, protože v registru ekonomických subjektů, z kterého jsou údaje čerpány, jsou vedeny i organizace, které žádnou aktivitu nevyvíjejí, pozastavily svoji činnost, jsou v likvidaci nebo fyzicky, avšak nikoliv právně, zanikly.